

§ 3. Правові засади використання криміналістичної техніки

Застосування техніко-криміналістичних засобів і прийомів у боротьбі зі злочинністю визнається правомірним, якщо воно прямо передбачено чи рекомендовано законом, або не суперечить законодавчим приписам за своєю сутністю. Загальні правові основи використання технічних засобів визначаються ст. 2 КПК, яка регламентує завдання кримінального провадження. Забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду потребує ситуаційно зумовленого використання широкого кола допустимих технічних засобів і технологій.

Кримінальне процесуальне законодавство не містить спеціальної норми, яка б визначала правові засади застосування криміналістичної техніки. Проте в окремих його положеннях прямо передбачено можливість і регламентовано порядок використання науково-технічних засобів у різних випадках, в окремих з яких встановлено обов'язковість використання певного виду технічних засобів. Наприклад, використання засобів фотографування або відеозапису у випадках отримання або вилучення слідчим, прокурором речових доказів (частини 2, 6 ст. 100 КПК). Положеннями ч. 9 ст. 232 і ч. 7 ст. 336 КПК встановлено, що хід і результати слідчої (розшукової) та іншої

процесуальній дії, проведеної у режимі відеоконференції, фіксуються за допомогою технічних засобів відеозапису.

У криміналістиці розглядаються такі форми криміналістичної фіксації, що покликана якомога точніше, об'єктивніше і наочніше зафіксувати, закріпити факти, події, матеріальні сліди злочину та інші об'єкти, важливі для кримінального провадження:

- 1) вербальна — протоколювання, звукозапис;
- 2) графічна — графічне зображення (схематичні й масштабні плани, креслення, малюнки, рисовані портрети);
- 3) предметна — вилучення самого предмета, виготовлення матеріальних моделей (реконструкція, в тому числі макетування, копіювання (сканування), виготовлення зліпків і відтисків);
- 4) наочно-образна — фотографування (у видимих та невидимих променях спектру), кінозйомка, відеозйомка.

Пунктом 2 ч. 1 ст. 103 КПК до форм фіксування кримінального провадження віднесено фіксування процесуальних дій під час кримінального провадження на носії інформації за допомогою технічних засобів. Про безсумнівне сприйняття надійності такої форми фіксації може свідчити положення абз. 2 ч. 2 ст. 104 КПК, згідно з яким у випадку, коли допит фіксується за допомогою технічних засобів, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу (за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому). Або відсутність законодавчо визначеної необхідності у запрошенні до участі в проведенні відповідної слідчої (розшукової) дії незаінтересованих осіб (понятих) у випадку застосування безперервного відеозапису ходу проведення цієї дії (ч. 7 ст. 223 КПК).

Відповідно до ч. 2 ст. 105 КПК додатками до протоколу можуть бути: 1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів; 2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії; 3) стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії; 4) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу. Згідно з ч. 3 ст. 105 КПК додатки до протоколів повинні бути належним чином виготовлені. При цьому належне виготовлення таких додатків, як, наприклад, стенограма, фототаблиця, схема чи 3D-модель, є значно ефективнішим із використанням комп'ютерної техніки, програмного забезпечення і периферійного обладнання, а таких, як аудіо- чи відео-

запис процесуальної дії — є взагалі неможливим без використання відповідних науково-технічних засобів.

Фіксуванню за допомогою технічних засобів підлягають процесуальні (в тому числі слідчі (розшукові) і негласні слідчі (розшукові)) дії під час досудового розслідування, кримінальне провадження під час розгляду питань слідчим суддею, крім вирішення питання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, та в суді під час судового провадження (ч. 5 ст. 27, ч. 1 і ч. 4 ст. 107, ч. 2 ст. 252, ст. 343, абз. 4 ч. 2 ст. 520 КПК).

Рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування, в тому числі під час розгляду питань слідчим суддею, приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію. Застосування технічних засобів фіксування на цій стадії кримінального провадження є обов'язковим за клопотанням учасників процесуальної дії. Фіксування за допомогою технічних засобів кримінального провадження в суді під час судового провадження є обов'язковим незалежно від волі учасників кримінального провадження. Незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим, тягне за собою недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих унаслідок її вчинення результатів, за винятком випадків, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними (частини 1, 4, 6 ст. 107 КПК).

Окреслене зумовлює потребу в постійній готовності слідчого і слідчого судді до використання широкого спектру технічних засобів фіксування. Наприклад, ч. 5 ст. 224 КПК визначено, що під час допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо- та/або відеозапис. Учасники процесуальної дії наділені правом заявляти клопотання про застосування технічних засобів фотозйомки, аудіо- та відеозапису: 1) будь-якого з них окремо; 2) водночас усіх; 3) окремих з них у різних (не завжди логічно обґрунтованих) комбінаціях: фотозйомка + аудіо-запис; фотозйомка + відеозапис; аудіозапис + відеозапис. Оскільки застосування технічних засобів фіксування на стадії досудового розслідування за клопотанням учасників процесуальної дії є обов'язковим, а незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим, тягне за собою недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих унаслідок її вчинен-

ня результатів, то слідчий і слідчий суддя повинні заздалегідь подбати про технічне забезпечення фіксації процесуальної дії у будь-якій із можливих комбінацій.

Гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами віднесено до основних засад судочинства положеннями п. 6 ч. 1 ст. 129 Конституції України. Гарантовані ст. 27 КПК гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами передбачають, що під час судового розгляду та у випадках, передбачених цим Кодексом, під час досудового розслідування забезпечується повне фіксування судового засідання та процесуальних дій за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів. Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, передбаченому цим Кодексом. Кожен, хто присутній у залі судового засідання, може вести стенограму, робити нотатки, використовувати портативні аудіозаписувальні пристрої. Проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, транслявання судового засідання по радіо і телебаченню, а також проведення звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури допускаються на підставі ухвали суду, що приймається з урахуванням думки сторін та можливості проведення таких дій без шкоди для судового розгляду.

У літературі висловлювалася думка про необхідність перерахування в законі всіх науково-технічних засобів, прийомів і методів, які можуть бути використані при розкритті та розслідуванні злочинів чи інших правопорушень. Це стосується насамперед нових науково-технічних засобів роботи з доказами, технічних засобів та прийомів, що можуть бути використані під час проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій.

Чинний КПК не містить чітко визначених вимог до технічних характеристик науково-технічних засобів, які можуть використовуватися у кримінальному провадженні. Так у положеннях п. 1 ч. 3 ст. 104 КПК йдеться про те, що вступна частина протоколу, в якому підлягають фіксуванню хід і результати проведення процесуальної дії, повинна містити інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені лише про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фікса-

ції і носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання.

До застосування технічних засобів і технологій у дистанційному досудовому розслідуванні ставляться тільки вимоги забезпечувати належну якість зображення і звуку, інформаційну безпеку та можливість учасників слідчої (розшукової) дії ставити запитання і отримувати відповіді осіб, які беруть участь у слідчій (розшуковій) дії дистанційно, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені Кодексом (ч. 3 ст. 232 КПК). А до застосування технічних засобів і технологій у дистанційному судовому провадженні ставляться вимоги забезпечувати належну якість зображення і звуку, дотримання принципу гласності та відкритості судового провадження, а також інформаційну безпеку, забезпечення учасникам кримінального провадження можливості чути та бачити хід судового провадження, ставити запитання і отримувати відповіді, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені цим Кодексом (ч. 3 ст. 336 КПК). При цьому не уточнюється, за якими критеріями повинна оцінюватися належність якості зображення і звуку, яким саме технічним характеристикам і вимогам інформаційної безпеки повинні відповідати технічні засоби і технології, за допомогою яких повинна забезпечуватися можливість учасників провадження чути та бачити хід провадження, ставити запитання і отримувати відповіді, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки. Тому доцільно обирати відповідні технічні засоби і прийоми залежно від особливостей обстановки конкретного місця події або специфіки проведення окремих процесуальних дій із дотриманням перелічених вище законодавчих приписів та обов'язковим урахуванням раціональності та інших принципів використання науково-технічних засобів. Ідеться про ситуаційну зумовленість застосування науково-технічних засобів, технічних прийомів і методів.

Поповнення арсеналу науково-технічних засобів, що застосовуються у боротьбі зі злочинністю при здійсненні кримінальної процесуальної процедури, порушує питання про необхідність перевірки їх науковості, заборону використання антинаукових прийомів і таких, що не відповідають загальним засадам кримінального провадження.

Під час використання технічних засобів необхідно процесуально оформити:

- 1) факт застосування науково-технічних засобів, техніко-криміналістичних прийомів чи методів;
- 2) матеріали, одержані в результаті їх застосування.

У протоколі обов'язково зазначається, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання. Використання криміналістичної техніки доцільно відображати в протоколі за такою схемою: де, коли, у зв'язку з чим, ким, які саме технічні засоби і носії інформації, щодо яких об'єктів застосовано, що і як саме виявлено або одержано в результаті застосування технічних засобів, на яких носіях інформації збережено, за допомогою яких засобів виготовлено тверді копії (під час виготовлення фототаблиць, планів, схем чи моделей на місці проведення слідчої (розшукової) дії).

Слідчий, спеціаліст чи уповноважені працівники оперативних підрозділів під час проведення окремих слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій відбирають ту інформацію, яка має значення у кримінальному провадженні, фіксують її на матеріальних носіях, що можуть забезпечити подальше відтворення цієї інформації. Під матеріальними носіями інформації слід розуміти матеріальні об'єкти, призначені для зберігання даних. Останнім часом носіями інформації називають переважно пристрої, призначені для зберігання файлів даних у комп'ютерних системах, відокремлюючи їх від пристроїв для введення-виведення інформації та пристроїв для обробки інформації.

Існують певні вимоги, що забезпечують доказове значення результатів застосування науково-технічних засобів. При оформленні матеріалів, одержаних у результаті застосування криміналістичної техніки, слід прагнути, аби:

- 1) спостерігався зв'язок між виявленими за допомогою технічних засобів фактами та проведеною слідчою (розшуковою) дією;
- 2) додатки були засвідчені підписами всіх учасників слідчої (розшукової) дії;
- 3) додатки мали технічні засоби захисту від фальсифікації об'єктів;
- 4) додатки до протоколу містили стислі пояснювальні написи.

Рекомендовано вченою радою Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого (протокол № 4 від 26.10.2018 р.)

Рецензенти:

В. В. Тищенко — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія», член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України;
М. С. Шумило — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України

Колектив авторів:

В. Ю. Шепітько, д-р юрид. наук, проф. (кер. авт. кол.) — вступ; розділи 1, 2, 4; § 1, 4 розділу 5; § 2, 3, 5 розділу 5 (у співавт.); розділ 6; § 1–8 розділу 7; § 1–3, 7, 9 розділу 8; розділи 9, 10, 12; § 1, 3 розділу 13; § 2 розділу 13 (у співавт.); § 1–5, 7, 8 розділу 14; § 3 розділу 15; розділ 16 (у співавт.); § 4–6 розділу 17; § 1, 3, 5–9, 12 розділу 18; § 4, 10 розділу 18 (у співавт.); § 1 розділу 19 (у співавт.); § 2–5 розділу 19; § 3, 4 розділу 21, § 1–4 розділу 22;

В. А. Журавель, д-р юрид. наук, проф. — § 2 розділу 15;

В. О. Коновалова, д-р юрид. наук, проф. — розділ 3; § 4, 5 розділу 15; § 1–3 розділу 17; § 2 розділу 18; розділ 20; § 1, 2 розділу 21;

В. М. Шевчук, д-р юрид. наук, проф. — § 6 розділу 14;

М. В. Шепітько, д-р юрид. наук, доц. — § 1 розділу 15;

Г. К. Авдеева, канд. юрид. наук, доц. — § 9, 10 розділу 7; § 11 розділу 8; розділ 11;

В. І. Алексійчук, канд. юрид. наук, доц. — § 3 розділу 16 (у співавт.); § 10 розділу 18 (у співавт.); § 1 розділу 19 (у співавт.);

В. В. Білоус, канд. юрид. наук, доц. — § 2, 3, 5 розділу 5 (у співавт.); § 4–6, 8, 10 розділу 8; § 2 розділу 13 (у співавт.); § 1, 2 розділу 16 (у співавт.);

О. Ю. Булукув, канд. юрид. наук, доц. — § 9 розділу 14;

Є. С. Демідова, канд. юрид. наук — § 11 розділу 18;

О. М. Домашенко, канд. юрид. наук — § 6 розділу 15;

Д. В. Затенацький, канд. юрид. наук — § 10 розділу 14;

О. В. Фунікова, канд. юрид. наук, доц. — § 4 розділу 18 (у співавт.);

В. О. Яремчук, канд. юрид. наук — § 5 розділу 22

Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / [В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, К82 В. О. Коновалова та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Харків : Право, 2019. – 456 с.

ISBN 978-966-937-505-6

ISBN 978-966-937-542-1 (т. 1)

У першому томі підручника викладено загальнотеоретичні проблеми криміналістики, висвітлено питання криміналістичної техніки та окремих її галузей, розкрито зміст криміналістичної тактики. Поданий матеріал адаптовано до нових навчальних програм юридичних закладів вищої освіти та сучасних вимог.

Розраховано на студентів юридичних спеціальностей закладів вищої освіти, а також може бути корисним аспірантам, викладачам, науковцям та співробітникам органів правопорядку, суддям, адвокатам та іншим юристам.

УДК 343.98(075.8)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
--------------------	---

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛІСТИКИ

Розділ 1. ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ	5
§ 1. Предмет, система та завдання криміналістики	5
§ 2. Природа криміналістики	9
§ 3. Місце криміналістики в системі правових наук	11
<i>Запитання для самоконтролю</i>	13
Розділ 2. МЕТОДИ КРИМІНАЛІСТИКИ	14
§ 1. Процес пізнання у криміналістиці	14
§ 2. Класифікація методів криміналістики та їх види	16
<i>Запитання для самоконтролю</i>	19
Розділ 3. КРИМІНАЛІСТИЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ	20
§ 1. Поняття ідентифікації	20
§ 2. Об'єкти, типи і види ідентифікації	21
§ 3. Загальна методика ідентифікації	24
<i>Запитання для самоконтролю</i>	27
Розділ 4. ІСТОРІЯ КРИМІНАЛІСТИКИ	28
§ 1. Виникнення і розвиток криміналістики	28
§ 2. Сучасний стан криміналістики в Україні	31
§ 3. Становлення експертних та криміналістичних установ в Україні	34
<i>Запитання для самоконтролю</i>	36

КРИМІНАЛІСТИЧНА ТЕХНІКА

Розділ 5. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ	37
§ 1. Поняття криміналістичної техніки та її галузі	37
§ 2. Поняття інформаційних технологій у криміналістиці, їх види та значення	41

§ 3. Правові засади використання криміналістичної техніки.....	47
§ 4. Техніко-криміналістична оснащеність органів досудового розслідування.....	53
§ 5. Технічні засоби профілактики.....	57
<i>Запитання для самоконтролю.....</i>	63
Розділ 6. СУДОВА ФОТОГРАФІЯ ТА ВІДЕОЗАПИС.....	64
§ 1. Поняття судової фотографії та її значення.....	64
§ 2. Види та методи судово-оперативної фотозйомки.....	66
§ 3. Судово-дослідницька фотографія.....	76
§ 4. Криміналістичний відеозапис.....	77
<i>Запитання для самоконтролю.....</i>	80
Розділ 7. ТРАСОЛОГІЯ.....	82
§ 1. Поняття трасології та її значення.....	82
§ 2. Поняття сліду в трасології. Механізм слідоутворення.....	83
§ 3. Класифікація слідів.....	85
§ 4. Основи дактилоскопії.....	87
§ 5. Виявлення, фіксація і вилучення слідів рук. Сутність дактилоскопічної експертизи.....	90
§ 6. Сліди ніг і взуття людини.....	94
§ 7. Сліди знарядь злому та інструментів.....	97
§ 8. Сліди транспортних засобів.....	99
§ 9. Криміналістичне дослідження замикальних та запобіжних (контрольних) засобів.....	100
§ 10. Встановлення цілого за частинами.....	104
<i>Запитання для самоконтролю.....</i>	107
Розділ 8. КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗБРОЇ.....	108
§ 1. Поняття судової балістики та її значення.....	108
§ 2. Криміналістична класифікація вогнепальної зброї та види боєприпасів.....	109
§ 3. Сліди дії вогнепальної зброї, їх види.....	115
§ 4. Поняття криміналістичної вибухотехніки та її значення.....	117
§ 5. Криміналістична класифікація вибухових речовин і вибухових пристроїв.....	121
§ 6. Сліди, пов'язані з використанням вибухових матеріалів.....	127
§ 7. Слідчий огляд вогнепальної зброї та слідів її дії.....	129
§ 8. Слідчий огляд у кримінальних провадженнях щодо подій, пов'язаних із використанням вибухових матеріалів.....	131